

TRGOVINSKI ODNOSI NA ZAPADNOM BALKANU NAKON ISTUPANJA HRVATSKE IZ CEFTA

Rade Škorić¹

Uvod

Najpre, definišimo pojam Zapadni Balkan. Zapadni Balkan je relativno nov termin koji Evropska unija koristi od početka XXI veka kako bi, pre svega, označila države na teritoriji Balkana koje nisu članice Evropske unije (osim Turske).

Prvobitne države koje su kročile na put regionalnog ekonomskog integrisanja na prostorima Istočne Evrope su: Čehoslovačka, Mađarska i Poljska. Do prvog proširenja Višegradske grupe (preteče CEFTA²) dolazi 1993. godine, odnosno dolazi do proširenja u pogledu broja članica s obzirom na podelu Čehoslovačke na Češku i Slovačku koje kao samostalne zemlje nastavljaju putem regionalnog ekonomskog integrisanja, te u tom trenutku ne dolazi do teritorijalnog proširenja integracije. Nakon završetka pregovora u okviru Višegradske grupe dolazi do potpisivanja Centralno evropskog ugovora o slobodnoj trgovini (CEFTA) u Krakovu, zemlje potpisnice su: Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka, a ugovor stupa na snagu 1. marta 1993. godine. CEFTA-i se priključuju Slovenija (1996), Rumunija (1997) i Bugarska (1999). Prva članica CEFTA sa prostora Zapadnog Balkana postaje Hrvatska 2003. godine, a ostale zemlje Zapadnog Balkana postaju članice CEFTA nakon potpisivanja ugovora iz Bukurešta koji je stupio na snagu početkom 2007. godine, osim Makedonije koje je postala članica godinu dana ranije.

CEFTA sporazum je osmišljen sa ciljem da pomogne u ekonomskom oporavku i razvoju privreda zemalja potpisnica, te da pripremi zemlje potpisnice za članstvo u Evropskoj uniji.

Novi momenat za CEFTA sporazum se dogodio 1. jula 2013. godine kada je Hrvatska postala članica Evropske unije, a samim tim napustila CEFTA sporazum. Napuštanjem CEFTA sporazuma Hrvatska gubi sve dotadašnje preferencijale koje je uživala kao potpisnica Sporazuma, te je njena trgovina sa zemljama CEFTA regulisana Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i zemalja CEFTA. U daljem tekstu ćemo pokušati da damo barem deo odgovora kakve efekte ovaj događaj ima na trgovinske odnose na Zapadnom Balkanu.

Ključne reči: Hrvatska, CEFTA, tržište, liberalizacija, trgovina

¹ e-mail: skoric.rade89@hotmail.com

² Central European Free Trade Agreement

Proces liberalizacije trgovine u jugoistočnoj Evropi

Prvi koraci u pravcu liberalizacije trgovine na prostoru jugoistočne Evrope počinju osnivanjem Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu. Na inicijativu Evropske unije, juna 1999. godine usvojen je osnivački dokument Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu, kojim je nešto više od 40 država i međunarodnih organizacija na sebe preuzelo obavezu pružanja podrške zemljama jugoistočne Evrope u njihovim naporima na uspostavljanju i unapređenju: mira, demokratije, ljudskih prava i ekonomskog prosperiteta, a time obezbedilo stabilnost u čitavom regionu. Političku potvrdu Pakt je dobio prilikom sastanka na vrhu u Sarajevu u julu mesecu 1999. godine. Države koje su obuhvaćene Paktom su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Bugarska, Rumunija, Srbija, Crna Gora³, Makedonija i Moldavija. Glavni politički instrument Pakta stabilnosti je Regionalni sto koji okuplja najviše predstavnike kako država regiona tako i država članica Pakta i međunarodnih organizacija.

Jedan od glavnih ciljeva Pakta definisan je aneksom sporazuma koji se bavi ulogama i ciljevima svakog od radnih stolova. Aneksom je predviđeno da će se Radni sto II (ekonomska rekonstrukcija, saradnja i razvoj) baviti, pored ostalog, promocijom slobodnih trgovinskih zona. Memorandum o razumevanju koji će definisati pitanja vezana za liberalizaciju trgovine potpisan je juna meseca 2001. godine na sastanku u Briselu. Zemlje potpisnice Memoranduma su se obavezale da će najkasnije do kraja 2002. godine zaključiti bilateralne ugovore o slobodnoj trgovini, kojima će se omogućiti slobodan protok bez ikakvih carinskih opterećenja i ograničenja za najmanje 90% roba. Na osnovu Memoranduma zemlje regiona su potpisale 32 bilateralna ugovora o slobodnoj trgovini.

Ubrzo nakon potpisivanja bilateralnih sporazuma uvidelo se da ovo i nije najsrećnije rešenje, s obzirom da je svaki od sporazuma imao svoje specifičnosti i da sporazumi ne regulišu na isti način istovetna pitanja. Sa ciljem prevazilaženja nastalog problema, i sa namerom da se unapredi proces trgovine i nastavi započeta trgovinska liberalizacija, ministri zemalja potpisnica sporazuma su na sastanku održanom u Rimu (2003. godine) usvojili ministarsku izjavu kojom se traži od radne grupe Pakta da preporuči na koji način je najbolje harmonizovati bilateralne ugovore o slobodnoj trgovini, kako bi se poboljšala transparentnost mreže bilateralnih ugovora o slobodnoj trgovini i njena efikasna administracija.

Nakon sastanka u Sofiji (2005. godine), radna grupa Pakta je dobila zadatak da osmisli jedinstven ugovor po uzoru na CEFTA, koji će zameniti dotadašnja 32 bilateralna sporazuma koja su regulisala trgovinska pitanja između zemalja regiona. Po okončanju procesa pregovaranja, u Bukureštu su, 6. aprila 2006. godine, premijeri zemalja jugoistočne

³ Srbija i Crna Gora kao deo Savezne Republike Jugoslavije

Evrope usvojili zajedničku izjavu kojom su, između ostalog, dali nalog nadležnim ministrima da zaključe sporazum, istovremeno osiguravajući pristupanje CEFTA za zemlje koje nisu članice, kao i izmenu postojećeg sporazuma uz saglasnost svih strana.

CEFTA 2006

CEFTA sporazum je, u poređenju sa bilateralnim ugovorima, daleko kompleksniji i sveobuhvatniji. Osim što je u pitanju plurilateralni sporazum, on obuhvata i neka nova pitanja koja ranije nisu bila obuhvaćena, ili značajno unapređuje odredbe za koje se u bilateralnim ugovorima pokazalo da su nedovoljno precizne ili efikasne u primeni. Imajući u vidu da se „stara“ CEFTA pokazala kao dobra priprema za članstvo u Evropskoj uniji njenih potpisnica, logična je bila odluka da forma novog sporazuma bude u izmeni starog sporazuma i istovremenom pristupanju novih članica. Otuda i naziv sporazuma „Sporazum o izmeni i pristupanju Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini“, popularno CEFTA 2006.

Sporazum CEFTA 2006 je značajno modernizovan u odnosu na „stari“ CEFTA sporazum, unapređenja se odnose kako na formu tako i na sadržaj sporazuma. Sporazum CEFTA 2006 se sastoji iz glavnog teksta i aneksa sporazuma. Glavni tekst Sporazuma ima svega četiri člana: pristupanje, strane, amandmani CEFTA i stupanje na snagu. Aneks I „Sporazuma o izmenama i pristupanju sporazumu o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi“ sastoji se od devet podaneksa koji čine okosnicu i vitalni deo samog Sporazuma. Aneksom I tretiraju se, između ostalih, pitanja vezana za: spisak industrijskih proizvoda koji nisu liberalizovani na dan stupanja na snagu Sporazuma, koncesije u poljoprivredi, definisanje pojma „proizvod sa poreklom“, zaštitu prava intelektualne svojine, imenovanje medijatora i slično. Aneks II „Bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini čije važenje prestaje stupanjem na snagu CEFTA 2006“ imao je ulogu prenosnice između dotadašnjih bilateralnih sporazuma i novog jedinstvenog Sporazuma, s obzirom da je bilo nemoguće očekivati istovremeno interno ratifikovanje sporazuma od strane svih potpisnica. Na ovaj način se izbegla mogućnost da kašnjenje u ratifikaciji Sporazuma od strane jedne potpisnice blokira efikasnost Sporazuma za ostale potpisnice.

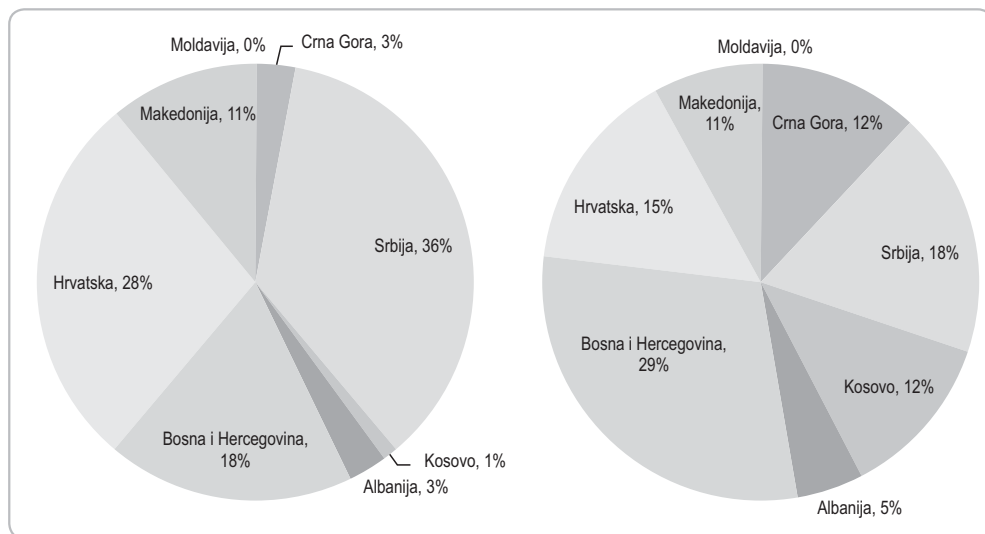
Trgovinski odnosi unutar CEFTA pre pristupa Hrvatske Evropskoj uniji⁴

Hrvatska je uz Srbiju bez ikakve sumnje bila glavna trgovinska snaga unutar CEFTA, naročito u izvozu prema ostalim članicama CEFTA, dok je interno najveći uvoznik Bosna i Hercegovina. U prilog ovome govore i sledeći grafikoni:

---

⁴ Pristupom Hrvatske Evropskoj uniji Hrvatska napušta CEFTA.

Grafikon 1 i 2. Struktura uvoza (levo) i struktura izvoza (desno) unutar CEFTA tržišta u 2012. godini⁵

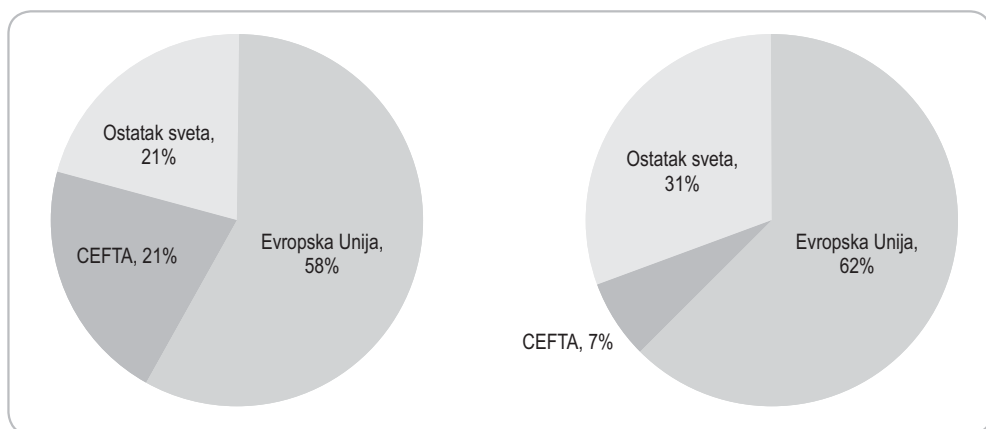
Na osnovu grafika br. 1 možemo videti da Hrvatska u intra CEFTA izvozu učestvuje sa 28% i da je u ovom segmentu vrlo značajan učesnik, odnosno najveći intra CEFTA izvoznik nakon Srbije. U pogledu internog uvoza ukupno gledano Hrvatska ne zauzima naročito značajno mesto, ali je bitno naglasiti da se 57% ukupnog uvoza Hrvatske sa CEFTA tržišta odnosi na uvoz iz Bosne i Hercegovine. Republika Srbija predstavlja najvećeg izvoznika na CEFTA tržište i ona u ukupnom izvozu učestvuje sa 36%; najveći deo izvoza iz Srbije, nešto više od trećine, prema članicama CEFTA odlazi u Bosnu i Hercegovinu. Bosna i Hercegovina je interno najveći uvoznik, najvažniji trgovinski partneri po pitanju uvoza iz zemalja CEFTA su Hrvatska, na koju se odnosi 57% ukupnog uvoza, te vrednost uvezene robe i usluga iznosi cirka 1.129.510.000 evra; uz Hrvatsku najveći izvoznik u Bosnu i Hercegovinu je Srbija koja u uvozu Bosne i Hercegovine učestvuje sa 37%⁶.

U ovom delu rada pažnja će biti posvećena trgovinskoj razmeni Hrvatske sa ostalim članicama CEFTA; razlog ovome je sadržan i u samom naslovu rada. Najveći deo trgovinske razmene Hrvatska ostvaruje sa Evropskom unijom, ali ne mali deo trgovinske razmene Hrvatska ostvaruje sa zemljama CEFTA naročito u pogledu izvoza.

⁵ Izvor: CEFTA trgovinski portal: <http://www.ceftatradeportal.com>

⁶ Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine: <http://www.bhas.ba> (podaci se odnose na 2012. godinu).

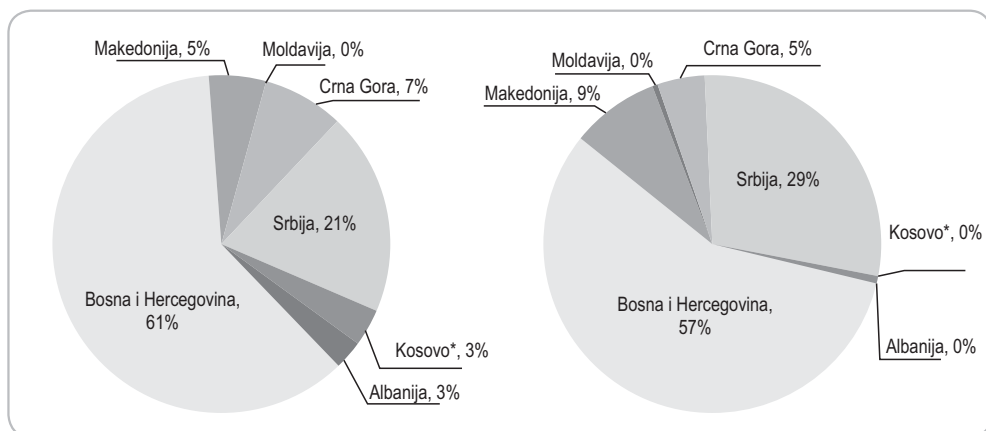
Grafikon 3 i 4. Struktura izvoza (levo) i uvoza (desno) Republike Hrvatske prema ekonomskim grupacijama⁷ (podaci za 2012. godinu)

U pogledu uvoza, Hrvatska je dominantno orijentisana prema zemljama Evropske unije, te zemlje Evropske unije u uvozu Hrvatske učestvuju sa nešto manje od dve trećine. Zemlje članice CEFTA u hrvatskom uvozu učestvuju sa svega 7%.

Najveći trgovinski partner Hrvatske među zemljama CEFTA je Bosna i Hercegovina sa kojom ostvaruje 62% od ukupnog izvoza prema CEFTA članicama i 57% uvoza.

Grafikon 5 i 6. Struktura izvoza (levo) i uvoza (desno) Republike Hrvatske sa zemljama članicama CEFTA⁸

⁷ Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske : <http://www.dzs.hr/>

⁸ Izvor: CEFTA trgovinski portal: <http://www.ceftatradeportal.com>

Osim Bosne i Hercegovine, i za Srbiju možemo reći da ima važnu ulogu u trgovinskim odnosima Hrvatske sa zemljama CEFTA. Ukupan izvoz Hrvatske prema zemljama CEFTA je na nivou od 2 mlrd. evra, dok je uvoz 990.463.000 evra. Zbirno gledano, vrednost robne razmene koju Hrvatska ostvari sa zemljama CEFTA iznosi *circa* 3 mlrd. evra, pri čemu ostvaruje milijardu evra spoljnotrgovinskog suficita.

Iz svega navedenog možemo reći da je Hrvatska bila veoma važna članica CEFTA sporazuma, a naročito važna za Bosnu i Hercegovinu i Srbiju sa kojima ostvaruje preko 80% trgovinske razmene unutar CEFTA. Nakon izlaska Hrvatske iz CEFTA ne bi trebalo očekivati neke spektakularne promene u pogledu trgovinske razmene, ali do određenih promena će sigurno doći kako u pogledu trgovine između Hrvatske i CEFTA članica, tako i u samoj trgovinskoj razmeni između preostalih članica CEFTA.

Trgovinski odnosi na zapadnom Balkanu nakon pristupa Hrvatske Evropskoj uniji

Sa pristupanjem Evropskoj uniji Hrvatska napušta CEFTA sporazum, te je od 1. jula 2013. godine trgovinska razmena između Hrvatske i članica CEFTA uređena Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Napuštanjem CEFTA sporazuma Hrvatska gubi preferencijale koje je do tada uživala kao članica; sa druge strane možemo reći i da ostale članice CEFTA gube određene pogodnosti koje su do tada imale prilikom izvoza na tržište Hrvatske.

U prethodnom poglavlju videli smo da je Bosna i Hercegovina ubedljivo najveći trgovinski partner Hrvatske među članicama CEFTA. U ovom delu rada ćemo pokušati da prikazemo kako novonastala situacija utiče na trgovinsku razmenu Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Ovaj primer u mnogome reprezentuje i trgovinsku razmenu Hrvatske sa ostalim članicama CEFTA.

Kako bi uvideli nastale promene, prvo ćemo videti obim trgovinske razmene između Hrvatske i Bosne i Hercegovine u prvom polugodištu 2013. godine⁹. Ukupna vrednost trgovinske razmene u ovom periodu iznosila je 823.806.000 evra, od čega je izvoz Bosne i Hercegovine bio 334.617.000 evra, a uvoz 489.189.000 evra. Značajno je istaći da je izvoz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku u prvoj polovini 2013. godine bio za 11,6% veći nego u istom periodu 2012. godine, dok je na ukupnom nivo (prema svim zemljama) izvoz Bosne i Hercegovine porastao za 8,7%, a izvoz prema članicama CEFTA za svega 2,7%. U istom periodu uvoz iz Hrvatske je smanjen za 6,3%, ali i ukupno gledano uvoz je smanjen za 1,3, a uvoz od članica CEFTA za 5,3%.

Sada kada imamo podatke o trgovinskoj razmeni u prvoj polovini 2013. godine pažnju ćemo usmeriti na obim trgovinske razmene u drugoj polovini 2013. godine, kao i na prvi kvartal 2014. godine.

---

⁹ Napomena: u tom periodu Hrvatska je bila članica CEFTA

U drugoj polovini 2013. godine primetno je izvesno usporavanje, odnosno smanjenje obima trgovinske razmene. To usporavanje ima za rezultat smanjenje izvoza Bosne i Hercegovine za 17%, te u ovom periodu izvoz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku iznosi 278.016.000 evra. Sa druge strane izvoz Hrvatske prema Bosni i Hercegovini beleži blagi rast od 5% u odnosu na prvu polovinu godine i iznosi 514.069.000 evra. Ali ako ovaj rezultat uporedimo sa istim periodom 2012. godine, doći ćemo do zaključka da je izvoz Hrvatske smanjen za 15,4%. Treba napomenuti da ukupan izvoz Bosne i Hercegovine u ovom periodu u odnosu na prvu polovinu godine ostaje skoro nepromenjen, odnosno beleži blagi pad od svega 0,7%, dok ukupan uvoz beleži rast od 8,2%. Naročito je zanimljiv podatak da je uvoz Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 2013 godine veći za 8% u odnosu na isti period 2012. godine, a ako imamo u vidu da je uvoz iz Hrvatske u tom periodu manji za 15,4% u odnosu na isti period 2012. godine lako je zaključiti da Hrvatska gubi značajan deo tržišta Bosne i Hercegovine, a možemo reći da se isti proces odvija i u drugom smeru, i to sa većim intezitetom¹⁰. Ovi rezultati predstavljaju ne malo smanjenje trgovinske razmene, naravno napuštanje CEFTA sporazuma od strane Hrvatske nije jedini faktor koji je opredelio ovakve rezultate, ali je sigurno jedan od važnijih¹¹.

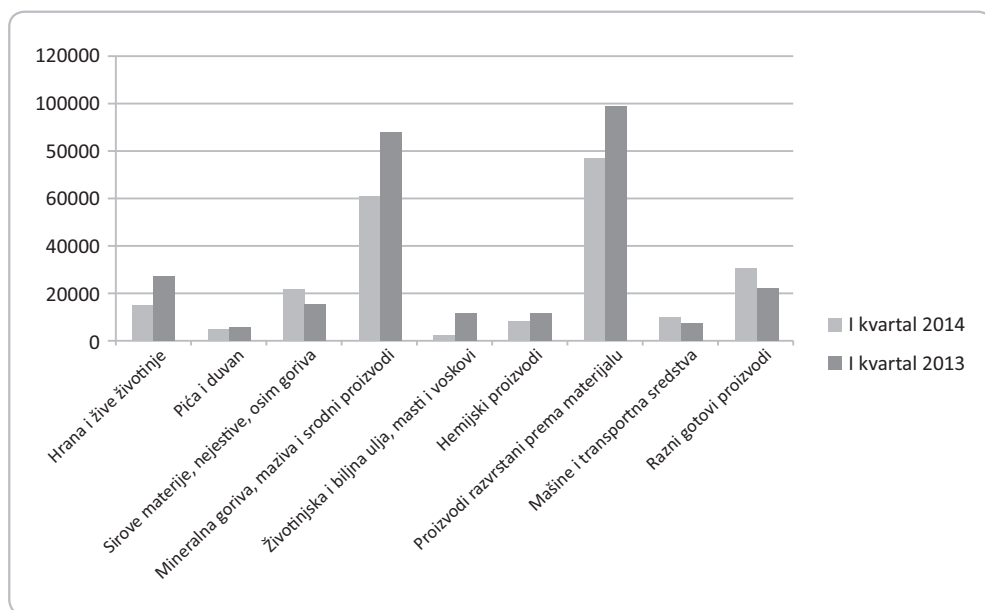
U prvom kvartalu 2014. godine nastavlja se trend smanjenja obima trgovinske razmene između Bosne i Hercegovine i Hrvatske, i to i na strani uvoza i izvoza. U ovom delu rada ćemo prevashodno pokušati da damo odgovore na pitanje koje grupe proizvoda beleže najveće smanjenje obima izvoza odnosno uvoza, a koje grupe proizvoda se odupiru trendu smanjenja ukupne trgovinske razmene. Pre svega, treba konstatovati da je izvoz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku u prvom kvartalu 2014. godine manji za čitavih 20% u odnosu na isti period prethodne godine, a uvoz beleži blagi pad od 2,3%. Značajna smanjenja trgovinske razmene sa Hrvatskom Bosna i Hercegovina na izvestan način kompenzuje kroz povećanje trgovinske razmene sa zemljama CEFTA, i to za 16,7% u sferi izvoza i 14,8% u sferi uvoza¹².

Na graficima dole prikazanim dobićemo odgovor na pitanje koje grupe proizvoda su najosetljivije na novonastalu situaciju, odnosno napuštanje CEFTA sporazuma od strane Republike Hrvatske.

¹⁰ Imamo u vidu značajno smanjenje izvoza Bosne i Hercegovine u Hrvatsku

¹¹ Izvor podataka: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine: <http://www.bhas.ba>

¹² Podaci za prvi kvartal 2014. godine u odnosu na prvi kvartal 2013. godine

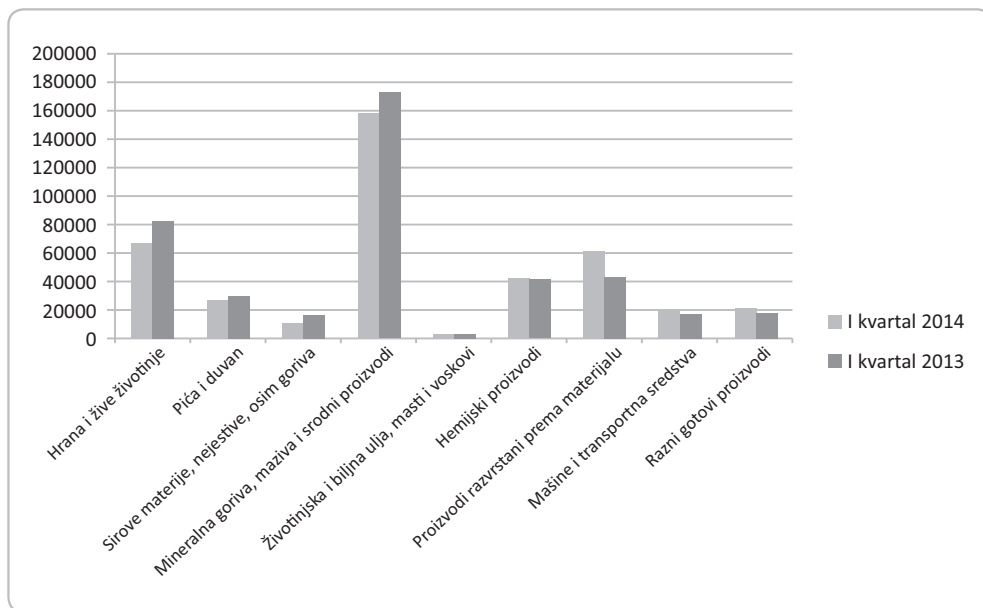
Grafikon 7. Izvoz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku po grupama proizvoda (u 000 BAM)¹³

Možemo primetiti da su najveća smanjenja izvoza iz Bosne i Hercegovine prema Hrvatskoj u sektoru poljoprivrede, odnosno relativno najveće smanjenje izvoza beleže dve grupe proizvoda: hrana i žive životinje i životinjska i biljna ulja, masti i voskovi. Zabeležena smanjenja su po svom obimu izuzetno velika, tako da je smanjenje izvoza hrane i živih životinja 45%, dok je smanjenje izvoza grupe proizvoda životinjska i biljna ulja, masti i voskovi skoro pa neverovatnih 81%. I druge grupe proizvoda takođe beleže prilično značajna smanjenja izvoza, dok samo tri grupe proizvoda ostvaruju rast, ali ni izbliza dovoljan da kompenzuju smanjenja izvoza ostalih grupa proizvoda. Za davanje sveobuhvatnijeg odgovora na pitanje zašto baš ove grupe proizvoda beleže pad izvoza i zašto trgovinska razmena ukupno gledano usporava, trebao bi nam poseban rad posvećen baš tom pitanju. U najkraćem možemo reći da je smanjenje izvoza baš ovih grupa proizvoda posledica nespremnosti proizvođača iz Bosne i Hercegovine da se prilagode strogim standardima koje zahteva Evropska unija u pogledu izvoza hrane, proizvoda životinjskog porekla i poljoprivrednih proizvoda u celosti na tržište Unije, naravno na ovakav rezultat utiče još mnoštvo faktora.

¹³ Podaci korišteni za izradu grafikona dostupni na: <http://www.bhas.ba>

Na grafikonu 8 prikazan je uvoz Bosne i Hercegovine iz Hrvatske u prvom kvartalu 2014. godine u odnosu na prvi kvartal prethodne godine po grupama proizvoda.

Grafikon 8. Izvoz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu po grupama proizvoda (u 000 BAM)¹⁴

U izvozu Hrvatske prema Bosni i Hercegovini ne primećujemo da neka grupa proizvoda beleži drastičan pad izvoza, kao što je bio slučaj u izvozu Bosne i Hercegovine u Hrvatsku. Ipak, treba konstatovati pad izvoza grupe proizvoda hrana i žive životinje i piće i duvan. Izvoz hrane i živih životinja beleži pad od 19%, a izvoz pića i duvana od 9%, s tim da izvoz duvana beleži daleko veći pad. Nećemo pogrešiti ako ovakve rezultate pripišemo gubitku preferencijala koje je Hrvatska imala na tržištu Bosne i Hercegovine prema CEFTA sporazumu, ali ne treba isključiti ni još neke faktore.

Zaključak

Hrvatska će bez sumnje i dalje ostati vrlo važan trgovinski partner u regionu Zapadnog Balkana, iako trenutno beleži smanjenje trgovinske razmene sa zemljama CEFTA. Najbliže istini bi bilo da ovo smanjenje pripišemo prelasku Hrvatske iz trgovinskog režima koji je

¹⁴ Podaci korišteni za izradu grafikona dostupni na: <http://www.bhas.ba>

bio definisan CEFTA sporazumom u trgovinski režim uređen Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, uvažavajući i ostale faktore koji su doprineli smanjenju trgovinske razmene. U budućnosti bi trebalo očekivati povećanje trgovinske razmene između Hrvatske i zemalja CEFTA, ili barem vraćanje na isti nivo od pre uslaska Hrvatske u Evropsku uniju. To očekivanje se temelji na budućoj dodatnoj liberalizaciji trgovine poljoprivrednim i nekim industrijskim proizvodima u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, te na razvoju sposobnosti proizvođača iz CEFTA zemalja (pre svega Bosne i Hercegovine) da odgovore na standarde koje postavlja Evropska unija u pogledu izvoza na njeno tržište. Nakon izlaska Hrvatske iz CEFTA sporazuma, Srbija je učvrstila svoj položaj kao najvažniji trgovinski partner među članicama CEFTA; za očekivati je da će pre svega poljoprivredni proizvođači iz Srbije valorizovati novonastalu situaciju i iskoristiti preferencijale koje imaju u trgovini sa zemljama CEFTA na uštrb Hrvatske čiji su proizvodi opterećeni carinama.

Bibliografija

- Jovanović, M. (2004). „*Evropska ekonomska integracija*”, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd
- Tisma, S. Samardžija. V i Jurlin, K. (2012). „*Hrvatska i Europska Unija – Prednosti i izazovi članstva*“, Institut za međunarodne odnose, Zagreb.
- Baldwin R. and Wyplosz C. (2009). „*The Economics of European Integration*“, McGraw Hill Int.
- Kotevska, A. (2013). „*Croatia's EU Accession: Economic Implications for the Balkan Countries*“, PECOB
- Bijelić, P. (2011). „*Međunarodna trgovina*”, Ekonomski fakultet, 3 izdanje, Beograd.

Internet linkovi:

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine: <http://www.bhas.ba>
- CEFTA trgovinski portal: <http://www.ceftatradeportal.com>
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: <http://www.dzs.hr>
- Republika Srbija, Republički zavod za statistiku: <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite>
- OECD: <http://www.oecd.org/>
- Kancelarija za evropske integracije: <http://www.seio.gov.rs>

